

Kwaliteit in de kleutergroepen
en de relatie met ontwikkeling
van kinderen

Kwaliteit in de kleutergroepen en de relatie met ontwikkeling van kinderen

ANNEMIEK VEEN

INEKE VAN DER VEEN

SASKIA VAN SCHAİK

PAUL LESEMAN

CIP-gegevens KONINKLIJKE BIBLIOTHEEK, DEN HAAG

Veen, A., Veen, I van der, Schaik, S. van, Leseman, P.

Kwaliteit in de kleutergroepen en de relatie met ontwikkeling van kinderen.

Amsterdam: Kohnstamm Instituut.

(Rapport 986, projectnummer 20696)

ISBN 978-94-6321-047-8

Alle rechten voorbehouden. Niets uit deze uitgave mag worden vermenigvuldigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand, of openbaar gemaakt, in enige vorm of op enige wijze, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever.

All rights reserved. No part of this publication may be reproduced, stored in a retrieval system, or transmitted, in any form or by any means, electronic, mechanical, photocopying, or otherwise, without the prior written permission of the publisher.

Uitgave en verspreiding:

Kohnstamm Instituut

Plantage Muidergracht 24, Postbus 94208, 1090 GE Amsterdam

Tel.: 020-525 1226

www.kohnstamminstituut.uva.nl

Dataverwerking: Elion.nl

© Copyright Kohnstamm Instituut, 2017

Omslagtekening: Sophie Smolders

Eerdere resultaten van pre-COOL en wat is hier onderzocht?

Sinds 2009 is een groot landelijk onderzoek in uitvoering naar effecten van voor- en vroegschoolse educatie, pre-COOL geheten. In dit onderzoek worden kinderen in hun ontwikkeling en in hun onderwijsloopbaan gevolgd vanaf 2 jaar tot 12 jaar (einde basisonderwijs - zie kader). Periodiek worden op basis van het pre-COOL cohort resultaten gepubliceerd. Vorig jaar betrof het de voorschoolse periode. Uit het toen verschenen rapport¹ bleek onder meer dat er verschillen zijn in kwaliteit tussen soorten voorschoolse voorzieningen. Peuterspeelzalen en kinderdagverblijven verschillen gemiddeld genomen niet of nauwelijks in emotionele kwaliteit (ook wel pedagogische kwaliteit genoemd), maar peuterspeelzalen bieden een hogere educatieve kwaliteit dan kinderdagverblijven, zowel in dagelijkse interacties met kinderen als in het aanbod van activiteiten. Kinderdagverblijven profileren zich sterker op dienstverlening en oriënteren zich vooral op de sociaal-emotionele ontwikkeling. Instellingen met een programma voor voor- en vroegschoolse educatie (vve)² scoren gemiddeld hoger dan instellingen zonder vve-programma op zowel emotionele als educatieve kwaliteit. Verder bleek dat kinderen van

1 Leseman, P. & Veen, A. (red.) (2016). Ontwikkeling van kinderen en relatie met kwaliteit van voorschoolse instellingen. Resultaten uit het pre-COOL cohortonderzoek Amsterdam: Kohnstamm Instituut. Rapport 947. Een publieks-vriendelijke brochure van dit rapport is: Veen, A., e.a. (2016). Ontwikkeling van kinderen en relatie met kwaliteit van voorschoolse voorzieningen. Resultaten uit het pre-COOL cohortonderzoek. Amsterdam: Kohnstamm Instituut. Rapport 951.

2 Vve-programma's zijn ontwikkelingsstimulerende programma's, uitgevoerd in samenwerkingsverbanden van peuterspeelzalen (en recenter ook kinderdagverblijven) en kleutergroepen van basisscholen. Voorbeelden zijn Kaleidoscoop, Piramide, Startblokken/Basiseducatie en Ko-Totaal. Zie ook <http://www.nji.nl/nl/Databank/Databank-Effectieve-Jeugdinterventies/Erkende-interventies>

laag opgeleide ouders, al dan niet met een migratieachtergrond (ook wel doelgroepkinderen genoemd) vaker dan niet-doelgroepkinderen voorschoolse instellingen bezoeken die hoger scoren op de verschillende kwaliteitskenmerken. Deze resultaten laten zien dat het voor doelgroepkinderen uitmaakt welke voorschoolse instelling zij bezoeken: een hoge educatieve kwaliteit en gebruik van een vve-programma zijn voor hen essentieel. Die kenmerken zijn vaker aanwezig in voorschoolse voorzieningen (vooral in peuterspeelzalen) waar een concentratie van doelgroepkinderen aanwezig is. Dat heeft mogelijk te maken met het beleid en de missie van voorscholen en het feit dat concentratie van doelgroepkinderen beroepskrachten in staat stelt tot en gevoeliger maakt voor het creëren van een op deze kinderen (en hun ouders) afgestemd aanbod.

Inspanningen in de voorschoolse periode resulteren deels in het wegwerken van achterstand bij aanvang van het basisonderwijs, maar ook basisscholen zullen compensatie moeten bieden voor het feit dat het ene kind van huis uit meer bagage meekrijgt dan het andere kind. De vroegschoolse periode (kleuterbouw) maakt deel uit van het vve-beleid, maar is daarin tot nu toe qua onderzoeks aandacht achtergebleven bij de voorschoolse periode. We wisten tot nog toe weinig over het effect van de kwaliteit van het kleuteronderwijs op doelgroepkinderen, vergeleken met niet-doelgroepkinderen. Met gegevens uit het pre-COOL cohortonderzoek is hierover nu meer uitgezocht. Een belangrijke vraag is of kwaliteitsaspecten van het kleuteronderwijs, net als in de voorschoolse periode, samenhangen met de ontwikkeling van kinderen. Voor het beleid, zowel lokaal als landelijk, is het relevant om te weten welk aandeel het onderwijs in de kleuterperiode heeft bij het verminderen van achterstand en of de kwaliteit van het aanbod daarbij een rol speelt.

In het onderzoek waarvan in deze brochure verslag wordt gedaan staat de vraag centraal naar de relatie tussen de kwaliteit in reguliere kleutergroepen en de ontwikkeling van leerlingen in groep 1 en 2³. We zoomen dus in op het *vroegschoolse* deel van voor- en vroegschoolse educatie.

Onderzocht werd hoe de kwaliteit in de kleutergroepen eruitziet voor de doelgroepen van het onderwijsachterstandenbeleid, wat de relatie is tussen de

3 Veen, A., Veen, I. van der, Schaik, S. van, Leseman, P. (2017). Kwaliteit in kleutergroepen en de relatie met ontwikkeling van kinderen. Resultaten uit het pre-COOL onderzoek. Amsterdam: Kohnstamm Instituut. Rapport 973.

kwaliteit in de kleutergroepen en ontwikkeling van de verschillende doelgroepen en hoe zich dit verhoudt tot de kwaliteit in de voorschoolse periode. Vervolgens is gekeken in hoeverre doelgroepkinderen te maken hebben met stabiliteit in kwaliteit in de voor- en voerschoolse periode. Zijn er groepen kinderen die te maken hadden met vergelijkbare voor- en voerschoolse kwaliteitspatronen en hoe zijn de verschillende doelgroepen hierin vertegenwoordigd? Vervolgens is onderzocht of er een relatie is tussen die voor- en voerschoolse kwaliteitspatronen en ontwikkeling voor de verschillende doelgroepen.

Informatie over pre-COOL⁴

Voor het beantwoorden van de vragen is gebruik gemaakt van data uit het pre-COOL-cohortonderzoek. Het doel van het pre-COOL onderzoek is om zicht te krijgen op de effecten van verschillende vormen van kinderopvang en van voor- en voerschoolse educatie op de cognitieve en sociaal-emotionele ontwikkeling van jonge kinderen. Dit onderzoek beperkt zich niet tot de vraag naar effecten van vve in het kader van achterstandsbestrijding. De focus van dit onderzoek is breder en richt zich op de vraag naar effecten van voorzieningen voor opvang en educatie op de ontwikkeling van alle kinderen; zowel doelgroep- als niet-doelgroepkinderen. Het pre-COOL onderzoek wordt uitgevoerd in opdracht van het Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap en NWO-PROO door het Kohnstamm Instituut en de Universiteit Utrecht⁵.

Deze brochure gaat over het tweejarigencohort, dat bestaat uit kinderen die in 2010 twee jaar werden. Deze kinderen worden vanaf tweejarige leeftijd tot het einde van de basisschool gevolgd. Na de voerschoolse periode zijn de kinderen op vierjarige leeftijd ingestroomd in het basisonderwijs en terecht gekomen op ruim 1000 basisscholen. De gegevens waarvan in deze brochure verslag wordt gedaan zijn verzameld in de kleutergroepen (1 en 2) van deze basisscholen. Binnen het tweejarigencohort van pre-COOL is door 425 groep 1 leerkrachten op 345 scholen en 621 groep 2 leerkrachten op 580 scholen een vragenlijst ingevuld. In 132 groepen 1 van 86 scholen en 105 groepen 2 van 72 scholen werden lessen geobserveerd.

In deze brochure rapporteren we onder meer over de onderwijskwaliteit in de groepen 1 en 2 op basis van deze vragenlijst- en observatiegegevens. Door een koppeling te maken met schoolgegevens van de Dienst Uitvoering Onderwijs (DUO) over leerlingsamenstelling, denominatie, schoolgrootte, regio en stedelijkheid is nagegaan in hoeverre de groep deelnemende scholen een re-representatieve groep betreft. Dit blijkt op de meeste van deze punten het geval.

4 Nadere informatie over pre-COOL vindt u hier: <http://www.pre-cool.nl/>

5 Het ITS heeft vanaf de start van pre-COOL in 2009 tot aan de opheffing van het instituut per april 2016 aan het pre-COOL onderzoek meegewerkt.

Onderzoeksgroep

Dit onderzoek richt zich op zowel doelgroep- als niet doelgroepkinderen. Voor zover het doelgroepkinderen van het vve-beleid betreft worden kleuters meestal geïndiceerd op basis van het leerlinggewicht, i.c. een laag ouderlijk opleidingsniveau. Ten aanzien van de voorschoolse fase, de peuters, geldt dat gemeenten vrij zijn in het bepalen van de doelgroep. De ‘klassieke’ doelgroep van het onderwijsachterstandenbeleid bestaat uit kinderen met laagopgeleide ouders. Van deze groep, bestaande uit zowel kinderen met als zonder migratieachtergrond, is uitvoerig gedocumenteerd dat hun onderwijsprestaties en onderwijsloopbanen achterblijven bij die van kinderen met hoger opgeleide ouders. Om aan te kunnen sluiten bij ons onderzoek naar de voorschoolse fase, hanteren we de volgende drie criteria om het onderscheid tussen doelgroep en niet-doelgroep te bepalen:

Het opleidingsniveau van het gezin waaruit het kind afkomstig is, afgemeten aan het *opleidingsniveau van de moeder* (‘doelgroep opleiding moeder’). Hiervoor is gekozen, omdat vanuit onderzoek bekend is dat het opleidingsniveau van de moeder een grotere invloed heeft op de ontwikkeling van kinderen dan dat van de vader. Kinderen van moeders met een laag opleidingsniveau (ten hoogste lager beroepsonderwijs of vmbo basis- of kaderberoepsgerichte leerweg) worden tot de doelgroep gerekend. Kinderen van moeders met een hoger opleidingsniveau behoren tot de niet-doelgroep.

De *etnische herkomst* van een kind (‘doelgroep etniciteit’), gedefinieerd als: westers (‘niet- doelgroep’) versus niet-westers (‘doelgroep’). De etnische herkomst is bepaald op basis van het herkomstland van de ouders. Een kind wordt tot de doelgroep gerekend als ten minste één van de ouders in een niet-westers land geboren is.

De *thuis taal* van het kind, gedefinieerd als: er wordt thuis Nederlands gesproken, versus er wordt thuis (ook) iets anders gesproken dan standaard Nederlands. De in Nederland aanwezige streektaalen en dialecten worden gerekend tot de groep ‘thuis taal Nederlands’, met uitzondering van het Fries dat ondergebracht is bij ‘thuis taal anders’ (‘anderstalig’).

Doelgroepleerlingen en kwaliteit in de kleutergroepen

In pre-COOL is zowel de proceskwaliteit als de structurele kwaliteit in kleutergroepen gemeten. Onder de proceskwaliteit verstaan we de kwaliteit van de interacties tussen kinderen onderling en tussen kinderen en leerkrachten en de kwaliteit van de activiteiten die kinderen uitvoeren. De proceskwaliteit is in de eerste plaats vastgesteld met observaties die zijn uitgevoerd door getrainde observatoren. Hierbij is gebruik gemaakt van een observatie-instrument waarmee onderscheid gemaakt kan worden tussen de emotionele kwaliteit, de groepsorganisatie of het klassenmanagement en de educatieve kwaliteit. Bij emotionele kwaliteit gaat het om aspecten als een positieve sfeer in de groep, bijvoorbeeld of er plezier gemaakt wordt en of de leerkrachten en kinderen een positieve, affectieve band hebben met elkaar. Ook de mate waarin de leerkracht sensitief en responsief reageert op kinderen en interesses en ideeën van kinderen centraal stelt in het aanbieden van spel en activiteiten zijn aspecten van emotionele kwaliteit. Bij groepsorganisatie of klassenmanagement gaat het om de wijze waarop de leerkracht kinderen ondersteunt in het vertonen van wenselijk gedrag en het functioneren binnen de groep en kinderen betrokken houdt bij de les of activiteit. Onder educatieve kwaliteit wordt verstaan het actief faciliteren van de cognitieve en taalontwikkeling van kinderen door activiteiten aan te bieden die taalrijk zijn en aansluiten bij hun belevingswereld, waarin ze uitgedaagd worden om verbanden te leggen en na te denken en waarin kinderen individuele feedback krijgen die ze in staat stelt een stapje verder te komen in hun ontwikkeling. In de tweede plaats is de proceskwaliteit vastgesteld met behulp van vragenlijsten aan de leerkrachten over het geboden curriculum. De leerkrachten kregen hierin vragen voorgelegd over kenmerken van hun aanbod, onder meer de

geboden taal- en rekenactiviteiten, het bevorderen van fantasiespel en spelverrijking.

De *structurele* kwaliteit verwijst naar structuurkenmerken van de groepen, zoals de inrichting van de ruimte, de groepsgrootte, de leerkracht-kind ratio, het opleidings- en kwalificatieniveau van de leerkrachten en de wijze van professionaliseren. De structurele kwaliteit is vastgesteld met behulp van vragenlijsten aan leerkrachten. Structurele kwaliteit geldt als voorwaarde voor proceskwaliteit. Proceskwaliteit is het meest direct van invloed op de ontwikkeling van kinderen, structurele kwaliteit heeft een indirecte invloed.

Doelgroepkinderen gaan in de helft van de gevallen naar een school zonder erkend vve-programma

Onderdeel van de proceskwaliteit is het werken met een erkend vve-programma. Uit de resultaten blijkt dat ruim de helft van de kinderen uit het tweejarigencohort van pre-COOL die in 2011 en 2012 in de voorschoolse periode deelnamen aan een vve-programma doorstromen naar kleutergroepen waar eveneens een erkend vve-programma wordt uitgevoerd. Een tamelijk groot deel van de kinderen die in de voorschoolse periode zo'n programma gekregen hebben, krijgt dat dus in de kleuterjaren niet meer. Erkende programma's zijn brede vve-centrumprogramma's die ten tijde van de dataverzameling voor dit project als erkend geregistreerd stonden in de databank effectieve interventies. Denk hierbij aan de programma's Kaleidoscoop, Piramide, Startblokken/Basiseducatie en Ko-Totaal.

Conditie voor kwaliteit

Doelgroepkinderen komen vaker terecht in groepen waar er sprake is van iets kleinere groepen en een gunstigere leerkracht-kind ratio. Verder is er in deze kleutergroepen vaker sprake van hoge percentages leerlingen met een niet-westerse achtergrond en leerlingen met een extra leerlinggewicht. De leerkrachten in deze groepen blijken meer te doen aan diversiteitsbevordering dan leerkrachten van groepen met minder doelgroepkinderen.

Niet alle randvoorwaarden zijn beter vervuld als er meer doelgroepkinderen aanwezig zijn in een groep, er staan namelijk iets meer leerkrachten met weinig ervaring op de groep in groepen met minder doelgroepkinderen.

Geen hogere proceskwaliteit

De geobserveerde proceskwaliteit is in de kleutergroepen gemiddeld goed

(maar niet zeer goed) in het sociaal-emotionele domein. De kwaliteit in het educatieve domein is tamelijk laag en vergeleken met de voorschoolse periode is er geen hoge(re) kwaliteit, wat eigenlijk wel verwacht werd, gezien bijvoorbeeld het feit dat kleuterleerkrachten hoger opgeleid zijn dan pedagogisch medewerkers in de voorschoolse periode.

Een groter aandeel kinderen met niet-westerse achtergrond gaat, anders dan in de voorschoolse periode, niet samen met geobserveerde proceskwaliteit en ook niet met extra curriculumaanbod op educatief vlak. Een uitzondering is het gerapporteerde aanbod aan taalactiviteiten, dat gemiddeld hoog is en in vrijwel alle kleutergroepen, ongeacht het aandeel doelgroepkinderen, hoge prioriteit heeft. Doelgroepkinderen zitten in de kleutergroepen gemiddeld genomen dus niet in een betere maar ook niet in een minder goede leeromgeving.

Op scholen met veel doelgroepkinderen zijn zoals eerder vermeld de condities wel wat gunstiger dan op scholen met weinig doelgroepleerlingen (wat kleinere groepsgrootte, iets vaker dubbele bezetting). Dit is echter niet terug te zien in de educatieve kwaliteit.

Relatie tussen kwaliteit en ontwikkeling in de kleutergroepen

Effect van kwaliteit in de kleutergroepen op ontwikkeling in Cito taal en rekenen

Onderzocht is in hoeverre de gerapporteerde en geobserveerde kwaliteit in de vroegschoolse periode gerelateerd is aan de ontwikkeling van de kinderen in taal en rekenen in deze periode (gemeten met Cito-toetsen). We vonden enkele zeer kleine tot kleine positieve relaties tussen kwaliteit in de kleutergroepen en de ontwikkeling van kinderen. Dit betreft alleen de rekenontwikkeling.

Gebleken is bijvoorbeeld dat een hogere kwaliteit van spelverrijking zoals gerapporteerd door de leerkracht samenhangt met een meer vooruitgang in rekenvaardigheid voor kinderen met een niet-Nederlandse thuistaal en voor kinderen van niet-westerse herkomst. En ook meer directe aandacht voor rekenen en wiskunde hangt voor zowel kinderen met een laagopgeleide als kinderen met een niet-laagopgeleide moeder samen met een gunstige rekenontwikkeling. Verder vonden we een effect van de geobserveerde kwaliteit: naarmate leerkrachten meer emotionele ondersteuning bieden is de groei in rekenvaardigheid van de kinderen groter. Er zijn geen relaties gevonden tussen de ontwikkeling van de taalvaardigheid van doelgroepkinderen in de kleuterperiode en de geobserveerde en gerapporteerde proceskwaliteit. Dat zou te maken kunnen hebben met het feit dat taalstimulering zoals gerapporteerd door de leerkrachten overal hoog is, ongeacht het aandeel doelgroepkinderen in de groep. Op zichzelf een positief gegeven, maar dit verkleint de kans om verschillen in ontwikkeling te vinden.

Effect van kwaliteit in de kleutergroepen én de voorschoolse periode op de ontwikkeling in aandacht, werkhouding, woordenschat en Cito taal en rekenen

Vervolgens is de relatie tussen kwaliteit en ontwikkeling bekeken voor zowel de vroeg- als de voorschoolse periode, om na te gaan hoe deze zich tot elkaar verhouden. Behalve naar taal- en rekenscores op Cito-toetsen hebben we hierbij ook gekeken naar effecten op woordenschat en aandacht, zoals gemeten met binnen pre-COOL ontwikkelde testjes voor het meten van ontwikkeling tussen twee en zes jaar en op de speelwerkhouding zoals geobserveerd door de pedagogisch medewerker en de leerkracht. De speelwerkhouding van kinderen betreft de mate waarin zij bij het uitvoeren van taakjes, zoals bijvoorbeeld kleuren of puzzelen, hun aandacht bij de taak kunnen houden (duur) en hoe intensief zij ermee bezig kunnen zijn (intensiteit).

Wat opvalt is dat de meeste positieve relaties de kwaliteit in de voorschoolse periode betreffen. Voor slechts enkele kwaliteitsaspecten vinden we positieve effecten van een goede kwaliteit in de vroegschoolse fase. Een voorbeeld is een klein positief effect van gedragsregulatie en productiviteit in de kleutergroepen op de aandachtontwikkeling van doelgroepkinderen. Bij gedragsregulatie gaat het om het bieden van duidelijke verwachtingen ten aanzien van gedrag en effectieve strategieën om ongewenst gedrag te voorkomen of in de gewenste richting om te buigen. Productiviteit is het effectief inzetten van instructietijd en het benutten van routines als leermomenten.

Voor woordenschat werd slechts één (zeer klein, negatief) effect gevonden van kwaliteit in de kleutergroepen: voor kinderen met een niet laagopgeleide moeder gaat meer gedragsregulering samen met een wat lagere woordenschat. Ten aanzien van de speelwerkhouding vonden we dat het bevorderen van zelfregulatie in de voorschoolse periode een positieve relatie heeft met de groei in speelwerkhouding van zowel doelgroep- als niet doelgroepkinderen. In de vroegschoolse periode is die relatie niet significant. Verder vonden we een positieve relatie tussen de gerapporteerde mate van het verrijken van spel van de kinderen in de vroegschoolse periode en de ontwikkeling in speelwerkhouding. Voor de geobserveerde kwaliteit vonden we dat voor zowel doelgroep- als niet doelgroepkinderen de ontwikkeling in speelwerkhouding wat minder gunstig wanneer de kwaliteit van gedragsregulering hoger is.

Stabiliteit in kwaliteit in de voor- en vroegschoolse periode

Weinig stabiliteit in kwaliteit

Het beeld dat doelgroepkinderen in de voorschoolse periode vaker deelnemen aan voorschoolse voorzieningen met een betere kwaliteit dan kinderen die geen doelgroep vormen van het vve-beleid, zien we in de vroegschoolse periode niet terug. Er is weinig stabiliteit in kwaliteit: slechts een klein deel van de doelgroepleerlingen krijgt zowel in de voor- als in de vroegschoolse periode aanbod van (relatief) hoge kwaliteit. Doelgroepkinderen komen vanuit de voorschoolse voorziening zelfs vaker terecht in kleutergroepen met een lagere kwaliteit dan niet-doelgroepkinderen. Het principe van de doorgaande lijn wordt op dit punt dus onvoldoende gerealiseerd.

Relatie tussen de voor- en vroegschoolse kwaliteitspatronen en de ontwikkeling van kinderen

Te verwachten zou zijn dat een stabiel hoge kwaliteit het meest gunstig is voor de ontwikkeling van kinderen en een stabiel lage kwaliteit het minst gunstig. Hoewel we dit bij de meeste ontwikkelingsdomeinen een keer vonden, was dit niet het algemene beeld.

Opmerkingen bij de uitkomsten

Voor optimale ontwikkeling van kinderen in achterstandssituaties en voor grotere effectiviteit van vroege preventie van onderwijsachterstanden is idealiter een meerjarig traject nodig, dat vroeg begint en hoge kwaliteit biedt in zowel de voor- als vroegschoolse periode. Uit het onderzoek blijkt dat de vroegschoolse periode minder dan de voorschoolse periode bijdraagt aan de ontwikkelingsgroei van de kinderen die de doelgroep zijn van het beleid. Valt dit verschil tussen gevonden effecten tussen voor- en vroegschool te verklaren? We stippen hiervoor vier punten aan.

Regie vroegschoolse periode

De eerste betreft wisselingen in het vve-beleid. Effectieve voor- en vroegschoolse educatie vraagt om een meerjarig traject waarin brede ontwikkelingsstimulering van hoge kwaliteit wordt geboden aan kinderen die dit vanwege hun achtergrond, gezinssituatie of moedertaal nodig hebben. Om effecten te bereiken zijn intensiteit van deelname en vooral de duur van het educatieve programma vóór de start van het formele onderwijs van belang. De oorspronkelijke doelstelling van het voor- en vroegschoolse onderwijsachterstandenbeleid, maatgevend voor de eerste Regeling Voor- en Vroegschoolse Educatie in het jaar 2000, was het creëren van een doorlopend, naar ontwikkelingsfase opbouwend traject vanaf 2½ tot 6 jaar voor brede ontwikkelingsstimulering in samenwerkingsverbanden van peuterspeelzalen en kleutergroepen in het basisonderwijs. Subsidieregelingen van de landelijke overheid en het gemeentelijk beleid rond de toekenning van vve-locaties waren op dit idee van één aaneensluitend traject afgestemd. De doorgaande lijn is nog steeds een belangrijk aandachtspunt van het beleid, maar de realisatie

ervan blijkt niet altijd makkelijk. In 2006 vond een belangrijke beleidswijziging plaats en werd de zogenaamde 'knip' tussen het voorschoolse en vroegschoolse deel aangebracht. Voor gemeenten betekende dit minder sturingsmogelijkheden ten aanzien van het vroegschoolse deel. De beleidsverantwoordelijkheid voor deze fase kwam nadrukkelijker bij de scholen te liggen. Vanaf dat moment gaan scholen/besturen helemaal zelf over de vroegschoolse periode en zijn er geen prikkels meer van buitenaf die aangrijpen op de kwaliteit in de kleutergroepen. De beleidsaandacht (lokaal en nationaal) voor vve betreft de laatste jaren vooral de voorschoolse periode en de vroegschoolse periode is buiten beeld van dit beleid geraakt. Het lijkt er nu op dat schoolbesturen niet op eigen kracht ook voor het vroegschoolse deel kwaliteit bewaken en bevorderen. Een kanttekening hierbij is dat we niet goed weten of het beeld zonder de knip anders zou zijn geweest, omdat we geen gegevens hebben over de kwaliteit in de vroegschoolse periode voorafgaand aan de knip.

Overal veel aandacht voor taal

Anders dan in de voorschoolse periode, hangen aanbodkenmerken in de vroegschoolse periode niet samen met groei in woordenschat. Dat zou kunnen komen doordat er in kleutergroepen overwegend veel aandacht besteed wordt aan taalactiviteiten. We vinden dan geen effecten van aanbod, eenvoudig omdat er weinig verschillen in dat aanbod zijn. Dat hoeft echter niet te betekenen dat de onderzochte aanbodkenmerken er niet toe doen.

Grote groepen

Scholen hebben te maken met duidelijk grotere groepen dan de voorschoolse voorzieningen. Hoewel de kinderen in de vroegschoolse periode wat ouder zijn dan die in de voorschoolse periode, zitten er in de scholen ongeveer 10 tot 15 kinderen meer in een groep dan in de peutergroepen. Op sommige scholen is de groeps grootte bovendien toegenomen, onder meer door afnemende gewichtenmiddelen. Dit maakt het voor leerkrachten in de kleutergroepen moeilijker dan voor pedagogisch medewerkers in de voorschoolse voorzieningen om gericht aandacht te besteden aan de ontwikkeling van individuele doelgroepkinderen. De extra middelen die in de vroegschoolse periode op schoolniveau beschikbaar zijn, zijn mogelijk niet genoeg of worden niet voldoende specifiek ingezet om de verwachte sprong in ontwikkeling te maken bij doelgroepkinderen.

Korter onderzoekstraject

Pre-COOL is een longitudinaal onderzoek waarin effecten zowel op de korte(re) als op de lange(re) termijn worden onderzocht. Op dit moment betreffen de effecten van het voorschoolse deel een langere periode (van twee- tot zesjarige leeftijd) dan het vroegschoolse deel (van vier- tot zesjarige leeftijd). Mogelijk wordt het beeld anders als we ook ontwikkelingsgegevens van kinderen na groep 2 in het onderzoek betrekken. Hierover volgt meer informatie in latere publicaties.

Aandachtspunten voor praktijk en beleid

Op grond van de resultaten uit dit onderzoek formuleren we in dit kader enkele aandachtspunten voor praktijk en beleid.

- *Zorg voor kwaliteitsverbetering op belangrijke kwaliteitsindicatoren en curriculumactiviteiten, zoals het bieden van emotionele en educatieve ondersteuning, aanbod van begeleid spel en rekenactiviteiten.* Weliswaar is er overall veel aandacht voor taalactiviteiten, maar de groepsobservaties laten zien dat de daadwerkelijke toepassing van vooral de educatieve interactievaardigheden in de kleutergroepen nog voor verbetering vatbaar is.
- *Benut curriculumactiviteiten die nu nog vaak onderbelicht zijn.* Wetenschap- en techniekactiviteiten bijvoorbeeld leiden bijna als vanzelf tot gevorderd taalgebruik, als kinderen gevraagd wordt verschijnselen te verklaren, te voorspellen of te beredeneren. Ook voorlezen biedt mogelijkheden tot gebruik van rijke, gevorderde taal.
- *Gebruik de beschikbare tijd zo efficiënt mogelijk door vrije activiteiten en terloopse momenten educatief in te kleuren.*
- *Werk in kleine groepen.* Dit om aandacht beter te kunnen verdelen naar educatieve ondersteuningsbehoeften.
- *Zorg voor een meer geleidelijke overgang van voorschool naar groep 1.* Dit kan bijvoorbeeld door de kleutergroepen gaandeweg te vergroten ('horizontalisering').
- *Gebruik een vve-programma als houvast.* Vve-programma's bieden een inhoudelijk raamwerk met evenwicht tussen sociaal-emotionele en cognitieve doelen. Meer getrouwe uitvoering van een vve-methode, in combinatie met andere strategieën, kan helpen de kwaliteit in de kleutergroepen te verhogen.
- *Ontwikkel strategieën om ouders te ondersteunen.* Dit kan bijvoorbeeld door het aanbieden van taallessen, ontwikkelingsstimulering (vve-thuis) of de voorleesexpres.
- *Een aanbeveling aan gemeenten en schoolbesturen is: ga/blijf met elkaar in gesprek over wat een goed aanbod is voor doelgroepkinderen.* Beide partijen hebben verantwoordelijkheid voor het realiseren van de doorgaande lijn. Maak afspraken zodat het beleid evalueerbaar is.

Kohnstamm Instituut UVA bv
Postbus 94208
1090 GE Amsterdam
T 020 525 1201
www.kohnstamminstituut.uva.nl